

УДК 330.341.1 (477)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ З ІНОЗЕМНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ

О. Марич

Львівський національний університет імені Івана Франка

Розглянуто проблеми розвитку економіки України. Досліджено стан і перспективи підвищення ефективності суспільного виробництва шляхом випуску нової конкурентоспроможної продукції на базі втілення науково-технічних інновацій в сучасних економічних умовах.

Ключові слова: інвестиції, інновації, інноваційна політика, конкурентоздатність, економічне зростання, інвестиційний клімат.

Розвиток ринкових відносин в Україні та лібералізація зовнішньо-економічної діяльності докорінно змінила вимоги до діяльності вітчизняних підприємств, змісту їх фінансової роботи. Нині фінансова стабільність є важливою передумовою успішного ведення господарської діяльності, формує імідж господарюючого суб'єкта і його конкурентоспроможність. Основну увагу третина світових лідерів приділяє пошуку нових напрямів господарювання, нових сфер використання основного капіталу. За таких умов у ринковій системі господарювання конкурентоспроможність відображає економічні, виробничі, науково-технічні, організаційно-управлінські можливості країни.

Особливістю сучасного періоду розвитку України є те, що пошук стратегічного інвестора повинен проводитися в середині країни, і за її межами. Основними інтересами інвестора є одержання прибутку і мінімізація інвестиційного ризику, тобто, вибір об'єкту інвестування можна розглядати як процес страхування заощаджень. У ринкових умовах, коли конкурентоспроможність підприємств усіх форм власності, їх сильна позиція на ринку товарів і послуг значним чином залежить від вибору сфери діяльності й уміння забезпечити фінансову стабільність, платоспроможність, інвестиційну привабливість.

Українські вчені значної уваги приділяють цій темі. Це, насамперед: Л. Антонюк, З. Герасимчук, В. Ганущак, Н. Дробитько, П. Дроваль, С. Зеленський, С. Іванов, Т. Касьяненко, В. Мартинюк, Ю. Мельник, А. Мерзляк, В. Павлова, О. Пирог, О. Підлісна, Т. Посвятенко, Т. Тарасенко, В. Ткачук, Т. Чечетова, Т. Шири, В.Щербань, серед іноземних вчених можна назвати, зокрема, М. Портера, Дж. Сакса, Й. Шумпетер, Є. Кондратьєва та ін.

Відомий американський вчений М. Портер зауважував, що конкурентна перевага підприємства залежить від: орієнтації на країни, які найшвидше нагромаджують спеціальні ресурси і навички; того, чи є в країні доступна і точна інформація про потреби в товарах в технологіях; співпадіння інтересів власників, менеджерів і персоналу [7]. На його думку, в конкуренції ринкової економіки головну роль відіграють інновації та зміни, а при формуванні стратегічних системних цілей діяльності підприємства на перший план виступають питання пов'язані із зростанням його ринкової вартості.

З погляду американського економіста Дж. Сакса, нині на зміну ідеологічним відмінностям між країнами і регіонами світу прийшло більш глибоке розмежування, яке ґрунтується на технологіях [11]. Менша частина планети, на якій проживає близько 15% населення, забезпечує весь світ технологічними інноваціями. Друга частина (приблизно половина населення планети) здатна освоювати ці технології у своїй системі виробництва і споживання. Приблизно третина населення технологічно відірвана – не породжує і не створює інновації. Сьогодні саме високі технології відіграють роль, каталізатора, за допомогою якого посилюється процес економічного розвитку.

При активізації інноваційної діяльності необхідно враховувати головну особливість інновацій: вони не лише є причиною інвестицій, а й самі їх акумулюють.

Австрійський економіст Й. Шумпетер теоретично обґрунтував необхідність радикальних постійних нововведень з метою підвищення конкурентоспроможності національних підприємств [14]. Для їх впровадження повинен існувати інноваційно-інвестиційний механізм. Одним з суттєвих елементів такого механізму є організаційно-економічний аспект.

Центр економічних досліджень Японії розробив прогноз розвитку світової економіки до 2010 р. За його даними суттєво збільшиться обсяг прямих інвестицій у світову економіку (з 184 млрд. дол. до 15 трлн. дол.), однак кількість світових інвесторів буде обмеженою.

Українське законодавче регулювання іноземного інвестування відзначається непослідовним, нестабільним та непередбачуваним характером. На жаль, ще не створено системи правових принципів стимулювання іноземного інвестора, а також немає стабільного законодавчого регулювання. Згідно з дослідженням інвестиційної привабливості країни А. Кьорнея у 2008 році Україна опустилася порівняно з попереднім роком з 5-го місця на 17-те. Така різка зміна позиції пояснюється політичною нестабільністю, високим рівнем інфляції, погано розвинутою інфраструктурою й заборгованістю країни. В державі спостерігається також недостатній рівень розвитку ринкової інфраструктури інвестиційного ринку. Фактично не створено ринку консалтингу, лізингу, інжинірингу, юридичного забезпечення підприємства. Важливим фактором, який стримує прийняття рішень про вкладення коштів в економіку України, є відсутність розвинутої системи страхування інвестицій в державі [4, с. 63–65].

За сучасних умов для зростання конкурентоспроможності підприємств, потрібно застосовувати інноваційну політику. У світі існують дві моделі інноваційної політики – американська та японська. Американська ґрунтується на найвищій автономії підприємства, на принципі вільної конкуренції на регульованні ринку великими міжнародними корпораціями. Орієнтація технологічного розвитку здійснюється шляхом виокремлення пріоритетної галузі. Японська модель передбачає забезпечення державою технологічний пріоритетів за допомогою стимулювання не окремих галузей, а конкретних технологій [3, С. 3–8].

Як відомо, згідно концепції Є. Кондратьєва, світова економіка зазнає циклічних коливань через зміну технологій з наступним підвищенням конкурентоспроможності виробництва, поглибленням інтеграції. Тому інновації відіграють вирішальне значення в циклах економічного розвитку, становлять основу перетворень соціально-економічних систем, визначають темпи і масштаби економічних процесів. Саме тому нововведення стали одним із основних факторів конкурентоспроможності національних економік.

Інноваційні зміни в підприємстві порушують рівновагу, але створюють внутрішню енергію зростання конкурентоспроможності. Економічне зростання визначається кількістю і якістю факторів виробництва та нововведеннями. Кількісний внесок різних факторів в економічне зростання ринкової економіки розраховано Е. Денісоном, а саме:

- збільшення затрат праці (32%);
- підвищення продуктивності праці (68%), в тім числі: інновацій (28%), капіталу (19%), освіти (14%), економії, зумовленої масштабами виробництва (9%), ефективного використання ресурсів (17%).

Серед факторів, які визначають конкурентоспроможність національної економіки, можна виділити рівень технології, якість інноваційних систем, ефективність використання людського капіталу, інституційне середовище. Рівень конкурентоспроможності багато вчених розглядають як результат функціонування національної системи, враховуючи економічні, соціальні та політичні характеристики [1, с. 24–28].

Оцінюючи стан українських підприємств інноваційного спрямування, важливо звернути увагу на негативні тенденції у їх роботі, а саме: вплив наукового потенціалу, старіння технологій, методів виробництва, критичний стан виробничого устаткування (його моральне і фізичне зношення, енерго- і ресурсомісткість). Іноземне інвестування у розвиток вітчизняних підприємств відбувається тільки з одночасним придбанням права прийняття рішень (за даними Київської міськдержадміністрації у м. Києві 50% підприємств з іноземними інвестиціями функціонує у вигляді спільних підприємств, 10% – за угодами про спільну діяльність, 33 % мають 100% іноземний капітал [7, с. 136–144].

В Україні спостерігається низький рівень інвестиційно-інноваційної діяльності. Проте, в економіці така діяльність може відігравати важливу роль, зокрема вирішувати екологічні

проблеми, забезпечувати проведення структурної перебудови і господарського піднесення регіонів та окремих галузей, сприяти послабленню залежності від імпорту нових технологій. У світовій практиці інновації дають найбільший економічний ефект. На сучасному вітчизняному ринку інновацій передбачається реалізація створення реальних умов для переходу на інноваційно-інвестиційну модель розвитку. Підприємства, які здійснюють таку діяльність здатні продукувати інноваційні товари та послуги. Саме на такому шляху варто активніше залучати економічні важелі впливу на оновлення виробництва, яке зможе конкурувати на світовому ринку. Сьогодні лідируючі позиції у конкурентній боротьбі повинні займати ті суб'єкти господарювання, які здатні не тільки впроваджувати інновації та інноваційні технології, а й виробляти інноваційний продукт [8, с. 441 – 448]. Країна, що інтенсивно конвертує наукові знання в нові технології та товари, набуває можливості забезпечення стійких темпів економічного розвитку, здатність зосереджувати національні зусилля на пріоритетних напрямках науково-технічного, соціально-економічного розвитку і посилювати свою конкурентоспроможність на світових ринках. Досвід розвинених країн свідчить, що конкурентоспроможність забезпечується низкою умов, головними з яких є: науково-технічний потенціал; інституціональні чинники технологічного прогресу; наявність великих наукомістких корпорацій.

Нині основними принципами побудови організаційної структури управління конкурентоспроможністю підприємства є:

- адекватність, тобто можливість зміни організаційної структури управління конкурентоспроможністю відповідно до змін цілей системи, структури її елементів, і одночасно стійка і незалежна від змін методів і засобів реалізації завдань управління;
- економічність – реалізація затрат на управління, забезпечення отримання максимальної економічної ефективності і вдосконалення управління конкурентоспроможністю продукції, ринковою активністю і власними можливостями підприємства;
- безперервність розвитку, що передбачає постійне вдосконалення організаційної структури управління конкурентоспроможністю підприємства і виконання робіт відповідно до появи технічних, організаційних та управлінських інновацій;
- моделювання: що передбачає управління конкурентоспроможністю згідно з моделлю розвитку підприємства, яка дозволяє прогнозувати її в часі для вибору найкращої стратегії досягнення мети за мінімальних витрат ресурсів;
- зворотний зв'язок, тобто отримання інформації з метою корекції відхилень, пов'язаних з формуванням і розвитком конкурентоспроможності підприємства;
- гнучкість, тобто здатність зміни у виконанні робіт, наявність елементів управління і функціонування завдань організаційної структури на всіх рівнях управління;
- відповідність організаційної структури управління конкурентоспроможністю системі, для якої вона створена – можливість охоплювати всі елементи системи, об'єктивно враховувати особливості їх функціонування в умовах конкурентного середовища.

Формування стратегії фінансування технічного розвитку підприємства передбачає: визначення обсягів коштів, джерел їх покриття та способів збільшення; раціональний розподіл коштів за напрямками технічного розвитку; створення нових видів продукції, вдосконалення освоєної продукції, покращення її якості, впровадження прогресивних технологічних процесів, засобів автоматизації та механізації виробництва.

Отже, вихідними принципами, на підставі яких повинна будуватися система фінансування інновацій, мають бути: чітка орієнтація системи – її поєднання із завданням швидкого і ефективного впровадження сучасних науково-технічних досягнень; логічність, обґрунтованість і юридична захищеність прийомів і механізмів; множинність джерел фінансування; ширина і комплексність системи, тобто можливість охоплення максимально широкого кола технічних і технологічних новинок та напрямів їх практичного використання; адаптивність і гнучкість, які передбачають постійну на лаштування системи функціонування та її окремих елементів на динамічну зміну умов зовнішнього середовища з метою підтримки максимальної ефективності [13, с. 47–50].

Конкурентна боротьба передбачає найбільш ефективне використання національного інвестиційного фонду. Зміна його характеристик є важливим показником розвитку економіки держави.

Оскільки обсяг іноземних інвестицій в економіку України є вкрай низьким, то з метою визначення причин низької інвестиційної активності іноземних інвесторів необхідно проаналізувати інвестиційний клімат України.

Існують основні фактори, які формують інвестиційний клімат держави (рис. 1). Щодо політичних факторів, то одним із пріоритетних напрямів політики держави є сприяння широкому залученню іноземних інвестицій. У рейтингу світового співтовариства Україна належить до країн із підвищеним рівнем політичних ризиків. Досить часто Україна не дотримується міжнародних договорів. Наприклад, Німецька консалтингова група наводить приклад, коли, незважаючи на Угоду про захист інвестицій між країнами, українська сторона наполягала на отриманні ввізного мита при введенні на обладнання її територію [4, с. 58–61].

Система основних факторів, які впливають на формування інвестиційного клімату в Україні

Саме державна інвестиційна політика має стати передумовою залучення іноземних інвестицій. Інвестиційна підтримка розвитку окремих підприємств та галузей регіону повинна мати два рівні. Перший з них визначається державою та проявляється у створенні системи стимулювання тих галузей та виробництв, потреба розвитку яких зумовлена державною регіональною політикою. Другий рівень визначається регіональними органами управління економічними процесами. Одним із основних завдань регіональної політики щодо підвищення рівня інвестиційної активності в регіоні є створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення іноземних інвестицій у пріоритетні галузі економіки регіону за рахунок вдосконалення нормативно-правової бази, розвитку інфраструктури, яка обслуговує суб'єктів інвестиційної діяльності, забезпечення безпеки діяльності підприємницьких структур.

Визначальним у формуванні та зміні інвестиційного клімату є інвестиційна активність, інвестиційна привабливість та інвестиційний потенціал. Потенційний інвестор за наявності у нього інвестиційних ресурсів і бажаючи їх вкласти у певний об'єкт повинен розвивати інвестиційну діяльність. Її зміст визначається вибором чинників шляхом якісного аналізу країни, регіону, галузі, підприємства, що передбачає вивчення економічних, соціальних, політичних та природних характеристик регіону.

Світова практика свідчить, що привабливим інвестиційний клімат буде лише тоді, коли забезпечено стабільність правового регулювання інвестиційної діяльності і коли правові умови господарювання відповідають загальноприйнятим принципам. Щодо України, то фактори правової системи є однією з головних перешкод для іноземного інвестора. Системі права в Україні притаманна низка негативних рис:

- як зазвичай, відсутні чіткі механізми виконання діючих законів;
- поряд із законами існує велика кількість нормативно-правових актів;
- існує протиріччя прийнятих законів, що дає можливість зловживання деякими нормами і порушенням діючого законодавства;

- відсутність чіткої взаємодії між органами державної влади [4, с. 61–63].

Одним з важливих елементів формування інвестиційного клімату в Україні є активізація співпраці з міжнародними економічними інституціями, вплив яких на фінансові потоки в системі світового господарства є значним. На сьогодні основними організаціями, з якими співпрацює Україна, є МВФ, МБРР та ЄБРР. Нині в Україні на особливу увагу заслуговує питання активізації державної фінансової політики, спрямованої на створення достатніх умов для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Протягом останніх років практично завершено відновлення виробничого потенціалу після глибокого спаду, що мав місце в 1990-ті роки. Проте план проведення структурної перебудови економіки реалізується повільно. Недостатня увага приділяється створенню умов для розвитку вітчизняного бізнесу. При цьому держава повинна диференційовано підходити до його різних складових: великих господарських комплексів, середніх підприємств, малого бізнесу. Стимули до впровадження інновацій в Україні залишаються слабкими. Практично відсутня підтримка становлення венчурного підприємництва.

З географічного погляду Україна займає вигідне становище, оскільки знаходиться в центрі Європи і є транзитною державою. Варто зазначити, що Україна має багатий потенціал у виробництві будівельних матеріалів і у розвитку аграрного сектору та рекреаційного бізнесу. А щодо промислового потенціалу, то тут можна спостерігати негативні тенденції, а саме: 57% промислового виробництва припадає на енергомісткі галузі (металургія, хімічна, нафтохімічна та паливна промисловість і електроенергетика).

За даними Німецької консалтингової групи більшість іноземних інвесторів вважають, що законодавство про охорону навколишнього природного середовища в Україні недосконале. Норми Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” не відповідають світовій практиці. Найважливішими завданнями державної політики мають бути удосконалення екологічного законодавства з метою збереження екологічної безпеки держави і недопущення на її територію екологічно шкідливих виробництв.

Для реалізації стратегічних цілей перспективного розвитку України необхідно сформувати найефективніші господарські структури та здійснити перерозподіл інноваційних ресурсів суспільства на користь нових виробництв, які визначають сутність і спрямованість трансформаційних процесів. Останні мають здійснюватися в гармонізації з кон'юнктурою внутрішнього ринку, нарощуванням випуску експортно-орієнтованого національного продукту.

Стабільність функціонування підприємства на ринку визначається насамперед конкурентоспроможністю товарів, які ним виробляються, наданих послуг і можливостями, що забезпечують успішність у конкурентній боротьбі. Таким чином, систематизація факторів конкурентоспроможності підприємства дає змогу дослідити поточну ринкову ситуацію та можливі її зміни, вивчити пріоритети найбільш небезпечних конкурентів, проаналізувати можливості розширення ринку збуту та слугує в практичній діяльності підприємства основою для розробки заходів щодо забезпечення його конкурентоспроможності.

Одною з найбільших гострих проблем в управлінні конкурентно-спроможністю є інформаційний дефіцит, який підсилюється у міру активізації ринкових відносин. Як результат цього виникає недостатність знання поточного і спрогнозованого стану ринку, пошуку платоспроможних покупців і постачальників товарів, неготовність підприємства до змін попиту та появою на ринку якісної конкурентної продукції.

Досвід України показує, що конкурентне середовище не завжди співпадає з середовищем, що сприяє формуванню конкуренції. В залежності від стану економічного середовища і своїх можливостей підприємства з іноземними інвестиціями з метою отримання конкурентних переваг, намагаються або зайняти неосвоєні ніші ринку (інноваційна модель конкуренції), або стараються отримати конкурентні переваги від уряду (рентна модель конкуренції). На Україні більшого розвитку отримала саме остання модель конкуренції. Це пояснюється тим що несприятливі умови для підприємницької діяльності (низький доступ до кредитних ресурсів, недостатній розвиток внутрішнього ринку, значне дерегулювання економіки) затримують як утворення нових підприємств, так і інноваційний розвиток уже діючих.

Отже, створення загальноприйнятих, правових та інституційних умов для інвестування, є передумовою успішних соціально-економічних реформ в Україні.

При реалізації проектів, що відповідають державним пріоритетам, можливе застосування певних пільг, але доцільніше зосередитися на поліпшенні загальних умов інвестування. Оптимальне

використання іноземного капіталу дозволить поліпшити інвестиційний клімат і призведе до раціоналізації інвестиційного середовища та сприятиме економічному зростанню в країні.

1. *Антонюк Л.Л.* Інноваційні фактори підвищення конкурентоспроможності національної економіки. – Економіка: проблеми теорії та практики. – 2002. – Вип. 147. – С. 24–36.
2. *Бутко М., Зеленський С., Акименко О.* Сучасна проблематика оцінки інвестиційної привабливості регіону. – Економіка України. – 2005. – № 11. – С. 30–37.
3. *Дробитько Н.А.* Организационная структура управления конкурентоспособностью предприятия. – Економіка: проблеми теорії та практики. – 2001. – Вип. 116. – С. 3–8.
4. *Дроваль П.М.* Характеристика основных факторов, які визначають інвестиційну привабливість України. – Економіка: проблеми теорії та практики. – 2001. – Вип. 107. – С. 58–67.
5. *Кемпбелл Р. Макконел, Стенлі Л. Брю.* Аналітична економіка: принципи, проблеми, політика. – С. 667.
6. *Кьорней Ян.* Путь к свободной экономике. 10 лет спустя (переомысливая пройденное)// Вопросы экономики. – 2000. – № 12. – С. 39–41.
7. *Майкл Портер.* Конкуренція. Michael E. Porter on Competition. – М.: Вільямс, 2006. – С. 608.
8. *Мартинюк В.М.* Забезпечення конкурентоспроможності продукції шляхом здійснення інноваційно-інвестиційної діяльності. – Економіка: проблеми теорії та практики. – 2005. – Вип. 207. – С. 441–448.
9. *Мельник Ю.Н.* Особенности механизма инновационного инвестирования. – Економіка: проблеми теорії та практики. – 2004. – Вип. 198. – С. 669–674.
10. *Підлісна О.А.* Особливості промислових інвестицій. – Економіка: проблеми теорії та практики. – 2005. – Вип. 199. – С. 136–144.
11. *Сакс Джон, Пивоварський О.* Економіка перехідного періоду: уроки для України. – К.: Основи, 1996. – С. 247.
12. *Чечетова Т.М.* Основы конкурентоспособности предприятия. – Економіка: проблеми теорії та практики. – 2001. – Вип. 116. – С. 70–74.
13. *Шира Т.Б.* Вплив інноваційно-технологічного потенціалу підприємства на конкурентоспроможність інноваційного продукту // Фінанси України. – 2006. – № 1. – С. 43–50.
14. *Шумпетер* “Теория экономического развития”. – М.: Прогресс, 1982. – С. 362.
15. *Щербань В.П., Касьяненко Т.В.* Оцінка інвестиційної привабливості інноваційних проєктів. – Економіка: проблеми теорії та практики. – 2002. – Вип. 122. – С. 192–197.

PROVIDING OF COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES WITH BY FOREIGN INVESTMENTS

O. Marych

Ivan Franko National University of Lviv

An actual problem of development of economy of Ukraine at the present stage is increase of efficiency of national manufacture by release of competitive production on the basis of scientific and technical innovations.

Key words: investments, innovations, innovative policy, competitiveness, economic growth, investment climate.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ С ИНОСТРАННЫМИ ИНВЕСТИЦИЯМИ

О. Марыч

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

Рассмотрено проблемы развития экономики Украины. Исследовано состояние и перспективы повышения эффективности общественного производства путем выпуска новой конкурентоспособной продукции на базе воплощения научно-технических инноваций в современных экономических условиях.

Ключевые слова: инвестиции, инновации, инновационная политика, конкурентоспособность, экономический рост, инвестиционный климат.